فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی، دوره‌ی پنجم، شماره‌ی ۳، زمستان ۹۵، صفحات ۱۱۳- ۱۲۶

تأثیر فعّالیّت‌های ورزشی رقابتی و غیررقابتی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی

جعفر صداقتی[۱]، عبداله قاسمی[۲]، معصومه شجاعی[۳]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۳/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۹/۱۵

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه‌ی تأثیر فعّالیّت‌های ورزشی رقابتی و غیررقابتی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان ۷ تا ۹ ساله با ۱۰ تا ۱۲ ساله انجام شده است. جامعه‌ی آماری این پژوهش، ۲۲۰۰ دانش‌آموز پسر مدارس ابتدایی خلیل‌آباد در سال تحصیلی ۱۳۹٤-۱۳۹۵ بوده‌اند. ابتدا ٤ آموزشگاه ابتدایی به صورت تصادفی انتخاب شد و دانش‌آموزان دو آموزشگاه در گروه رقابتی و دانش‌آموزان دو آموزشگاه دیگر نیز در گروه غیررقابتی قرار گرفتند. برای ارزیابی رشد اجتماعی، از مقیاس رشد اجتماعی واینلند استفاده شده و طول دوره‌ی اجرای برنامه‌ی تمرینی ۱۲ هفته و هر هفته دو جلسه بوده است. پس از القای شرایط ورود، داده‌های به‌دست آمده از ۲۰٤ شرکت‌کننده مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیّره نشان داده که اثر تعامل گروه رقابتی-غیررقابتی با گروه سنّی بر نمره‌های پس‌آزمون معنادار بوده (P=۰/۰۰۵ و f=۷/۸۹) و بیش‌ترین بهبود رشد اجتماعی در گروه رقابتی ۱۰ تا ۱۲ سال رخ داده است.

هرچند شاخص رشد اجتماعی در همه‌ی گروه‌ها افزایش یافته، امّا شاهد بهبود معنادار رشد اجتماعی در گروه رقابتی ۱۰ تا ۱۲ سال بوده‌ایم. در نتیجه، می‌توان از فعّالیّت‌های ورزشی رقابتی به‌عنوان یک روش مداخله‌ای مثبت برای بهبود رشد اجتماعی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی به‌ویژه در سنین بالاتر استفاده کرد.

واژه‌های کلیدی: کودکان، ورزش، رقابت، رشد اجتماعی.

[۱] دانشجوی دکتری رشد و تکامل و یادگیری حرکتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران sedaghatijaafar@gmail.com
[۲] استادیار گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران (نویسنده‌ی مسؤول) a_gh_m2003@yahoo.com
[۳] دانشیار گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه الزهرا e5shojaei@yahoo.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مقدّمه

دوران قبل از نوجوانی، دورانی مهم برای رشد اخلاقی و شناختی کودک به‌شمار می‌آید (چوی و همکاران[1]، ۲۰۱٤؛ آیوویل و همکاران، ۱۳۸٤: ٤٦٥). سنین بین ٦ تا ١٤ سالگی یعنی اواسط دوران کودکی و اوایل نوجوانی، دوره‌ی پیشرفت‌های مهم، رشد و ایجاد حسّ هویّت است؛ تغییرات زیستی و روانی در بدن و ذهن کودکان صورت می‌گیرد و روابط اجتماعی و نقش آن‌ها با ورود به مدرسه، پیوستن به برنامه‌ها و درگیر شدن با هم‌سالان و بزرگ‌سالان در خارج از خانواده‌ی خود، به‌طور چشم‌گیری تغییر می‌کند (اکلس[2]، ۱۹۹۹: ۳۰).

رشد اجتماعی به مجموعه‌ی متوازنی از مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای انطباقیِ فراگرفته شده مربوط است که فرد را قادر می‌سازد با افراد دیگر، روابط متقابل مطلوب داشته باشد؛ واکنش‌های مثبت بروز دهد و از رفتارهایی که پیامد منفی دارند، اجتناب ورزد. وجود مهارت‌هایی چون همکاری، مسؤولیّت‌پذیری، هم‌دلی، خویشتن‌داری و خوداتّکایی از مؤلّفه‌های رشد اجتماعی به‌شمار می‌رود (کارتلج و میلبرن، ۱۳۷۲). سیگلر و همکاران[3] (۲۰۰٦) معتقدند رشد اجتماعی بخشی از رشد همه‌جانبه‌ی کودک است که از دیگر افراد، محیط و نهادهای اطراف کودک تأثیر می‌پذیرد. به‌عقیده‌ی ادوم و اگاوا[4] (۱۹۹۲)، کودکان بسیاری از مهارت‌های اجتماعی[5] را در دوران کودکی یاد می‌گیرند (حاج یوسفی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳٤٥).

ورزش یکی از عوامل رشد طبیعی انسان محسوب می‌شود (اردستانی، ۱۳۹۰: ۳۸). وودز و همکاران[6] (۲۰۱٦) نشان دادند که مشارکت در ورزش و تربیت بدنی می‌تواند نقش مهمّی در غنی‌سازی زندگی اجتماعی کودک و توسعه‌ی مهارت‌های ارتباطات اجتماعی ایفا کند. الخلولی (۱۳۸۳)، همراهی با بزرگ‌سالان، لذّت بردن و تعامل اجتماعی با هم‌سالان را از دلایل فعّالیّت بدنی کودکان ذکر کرده است. پژوهشگران (اشتراوس و پولاک، ۲۰۰۳؛ لیراز[7]، ۲۰۱٤؛ کارن[8]، ۲۰۱۵؛ کانینگام و کوهن[9]، ۲۰۱۵؛ روسو و همکاران[10]، ۲۰۱٦؛ استراچن و همکاران[11]، ۲۰۱٦؛ اسچینک و

[1] Choi et al
[2] Eccles
[3] Siegler et al
[4] Odom & Ogawa
[5] social skills
[6] Woods et al
[7] Lyras
[8] Karen
[9] Cunningham & Cohen
[10] Rosso et al
[11] Strachan et al

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

همکاران[1]، ۲۰۱۶)، اظهار داشتند که ورزش چارچوب و ظرفیّتی برای اجتماعی شدن کودکان، کمک به شبکه‌های اجتماعی مثبت، آموزش و مشارکت اجتماعی است و از نتایج اصلی فعّالیّت‌های بدنی، تقویت شکل‌گیری دوستی و مناسبات اجتماعی، بهبود روابط بین گروهی و پشتیبانی از مهارت‌های اجتماعی است. ضمن آن‌که این فعّالیّت‌ها عاملی برای تبادل فرهنگی و عدالت اجتماعی به‌شمار می‌آید. تحقیقات نشان داده که با کاهش سطح مشارکت در ورزش و فعّالیّت بدنی، ضعف‌های اجتماعی آشکار می‌شود. لون[2] (۲۰۰۶)، توسعه‌ی ورزش دانش‌آموزی را در مواجهه با تأثیر این ضعف، پیشنهاد کرده است.

چارچوب نظری و پیشینه‌ی پژوهش

بر اساس نظریّه‌ی اریکسون، در سال‌های ابتدایی مدرسه و از طریق تعاملات اجتماعی، رشد حسّ غرور کودکان نسبت به دستاوردها و توانایی‌های خود آغاز می‌گردد. در کودکانی که توسّط والدین یا معلّمان تشویق و هدایت می‌شوند، حسّ کفایت، صلاحیّت و اعتقاد به توانایی‌های خود به‌وجود می‌آید (کریمی، ۱۳۸۵).

ورزش‌های رقابتی به‌عنوان ورزش‌هایی تعریف شده‌اند که در آن‌ها کودکان برای دریافت پاداش، در برابر دیگران به رقابت می‌پردازند. در فعّالیّت‌های غیررقابتی (تفریحی)، کودکان به صورت منظّم تمرین می‌کنند، امّا این فعّالیّت‌ها برای رقابت با دیگران و شرکت در مسابقات در برابر تیم‌های دیگر برای کسب مقام و جوایز نیست (امک و همکاران[3]، ۲۰۰۲). بر اساس نظر چوی و همکارانش (۲۰۱۴) و نیز واینبرگ و گولد[4] (۱۳۹۲: ۱۵۵)، رقابت فرایندی اجتماعی است که نیاز به ارزیابی ذهنی از یک وضعیّت دارد و تحت‌تأثیر مشارکت اجتماعی (از جمله مربّیان، والدین، دوستان و روان‌شناسان ورزشی) قرار می‌گیرد. آن‌ها معتقدند که رقابت در اصل، یک فرایند اجتماعی «آموخته شده» است.

فاکس و ریکانسنت (۲۰۰۸)، کورلارو و همکاران[5] (۲۰۱۱) و نیز روچله و همکاران[6] (۲۰۱۳) معتقدند که در حین رقابت، کودکان قادر به تمرین و کاربرد قوانین، تأثیر متقابل بر هم‌سالان و حفظ پیوندهای اجتماعی خود هستند. آن‌ها سازگاری اجتماعی، یکپارچگی و عاطفه‌ی خود را از

[1] Schinke et al
[2] Lunn
[3] Amac et al
[4] Weinberg & Gould
[5] Curelaru et al
[6] Rochelle et al

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

طریق رقابت‌های ورزشی رشد می‌دهند و نسبت به کسانی که در دیگر فعّالیّت‌ها مشارکت دارند، میزان بالاتری از خودآگاهی و تنظیم احساسی را نشان می‌دهند. فرصت تعامل با دیگران از طریق رقابت در ورزش جوانان که زمینه‌ای برای یادگیری ارتباطات اجتماعی مناسب است، فراهم می‌شود (لایت[۱]، ۲۰۱۰؛ وایت و مک‌تیر[۲]، ۲۰۱۲؛ تئوکس[۳]، ۲۰۰۹؛ بیکر و همکاران، ۲۰۰۹؛ فورد و همکاران، ۲۰۱۲). به عقیده‌ی کاپس (۲۰۰۷)، از طریق رقابت، کودکان نه تنها به لحاظ بدنی رشد می‌کنند، بلکه به‌عنوان عضوی از گروه احساس لذّت می‌کنند. کودکان در طول ورزش‌های رقابتی می‌توانند الگوهایی از همکاری اجتماعی را بدون زیاده‌روی از محدوده‌ی تعیین‌شده‌ی پرخاشگری، یاد گیرند (راسل، ۲۰۰۷). کلیبر (۱۹۹۹) معتقد است رقابت‌های ورزشی موجب ایجاد وقفه در رشد فشارها و استرس‌های زندگی می‌شوند (به نقل از چوی و همکاران، ۲۰۱٤).

از سوی دیگر، چوی و همکاران (۲۰۱٤) معتقدند مسابقه به سبب تأکید بیش از حد بر رقابت، می‌تواند رشد کودکان را به تأخیر اندازد. هانسن و همکاران[٤] (۲۰۰۳) و نیز کوهن (۱۹۹۲) اظهار کرده‌اند که افراد جوانِ درگیر در ورزش، میزان روابط منفی بالاتری با هم‌سالان خود داشته‌اند. رابطه‌ی منفی هنگامی ایجاد می‌شود که دست‌یابی فرد یا گروهی از دانش‌آموزان به هدف موجب ناکامی یک فرد یا گروه دیگر شود و همیشه نیز یک برنده و یک بازنده و یا یک برنده و تعداد زیادی بازنده وجود دارد. از این دیدگاه، رقابت دارای پیامدهای منفی متعدّدی نظیر تمرکز بر مبارزه با دیگران به جای عملکرد مطلوب، پرورش ناامنی و تحلیل عزّت نفس، پرورش خصومت، تعصّب و پرخاشگری در میان افراد و ایجاد حسادت بی‌مورد، احساس حقارت و شرمساری است. مسابقه شرایطی را فراهم می‌کند که می‌تواند ترس و استرس ناشی از شکست را پدید آورد و مهارت‌های اجتماعی نامناسب، انتظارات غیرواقعی و رشد ضعیف خود ادراکی را تشدید کند (چوی و همکاران، ۲۰۱٤؛ شوماخر و همکاران[٥]، ۲۰۱۱؛ رمزی و رنک[٦]، ۱۹۹۷). به عقیده‌ی کر و همکاران[۷] (۲۰۱٦)، صدمات روانی ناشی از بدرفتاری مربّیان، والدین و هم‌تیمی‌ها و نیز نتایج به‌دست‌آمده در ورزش می‌تواند بر هم‌دلی افراد اثر بگذارد. استاپلتون و همکاران[۸] (۲۰۱٦) معتقدند که از طریق رشد شناخت اجتماعی و اعمال نفوذ مربّیان می‌توان مشارکت کودکان را در سطوح

[1] Light
[2] White & McTeer
[3] Theokas
[4] Hansen et al
[5] Schumacher et al
[6] Ramsey & Rank
[7] Kerr et al
[8] Stapleton et al

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

بالاتر ورزش‌های رقابتی افزایش داد. بنا به اظهار ماسچ و گرندین[1] (۲۰۰۱) نیز تفاوت‌های سنّی در رقابت می‌تواند عواقب مهمّ فردی و اجتماعی داشته باشد.

با توجّه به تناقضات و سردرگمی موجود در زمینه‌ی تأثیرات متفاوت فعّالیّت‌های ورزشی رقابتی بر رشد اجتماعی کودکان و نیز نبودِ پیشینه‌ی تحقیقاتی درباره‌ی تمایزات سنّی در این خصوص، هنوز این سؤال مطرح است که تأثیرات مثبت و منفی ورزش‌های رقابتی چگونه با ورزش‌های غیررقابتی مقایسه می‌شود؟ و آیا تأثیر فعّالیّت‌های رقابتی بر رشد اجتماعی کودکان هم‌سنگ فعّالیّت‌های غیررقابتی است؟ ما در این پژوهش به دنبال مقایسه‌ی تأثیر فعّالیّت‌های رقابتی و غیررقابتی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان ۷ تا ۹ ساله و ۱۰ تا ۱۲ ساله هستیم.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع نیمه‌تجربی است و با دو گروه ورزش‌های رقابتی و غیررقابتی با استفاده از طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه‌های تصادفی انجام گرفته است. جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل همه‌ی دانش‌آموزان پسر مدارس مقطع ابتدایی شهرستان خلیل‌آباد (استان خراسان رضوی) در سال تحصیلی ۱۳۹٤-۱۳۹۵ با تعداد تقریبیِ ۲۲۰۰ نفر است. تعداد شرکت‌کنندگان در این پژوهش، بر اساس فرمول محاسبه‌ی حجم نمونه‌ی کوکران، ۲۰٤ نفر (۵۱ دانش‌آموز در چهار گروه آزمایشی به تفکیک سن و برنامه‌ی تمرینی) تعیین شده است. برای انتخاب شرکت‌کنندگان، نخست ٤ مدرسه از بین مدارس ابتدایی شهرستان خلیل‌آباد به‌طور تصادفی انتخاب شد و دانش‌آموزان پایه‌ی اوّل تا ششم دو آموزشگاه در گروه فعّالیّت‌های رقابتی و دانش‌آموزان پایه‌ی اوّل تا ششم دو آموزشگاه دیگر نیز در گروه فعّالیّت‌های غیررقابتی قرار گرفتند. با مراجعه به پرونده‌ی سلامت دانش‌آموزان، سلامت جسمانی آن‌ها و نداشتن سابقه‌ی بیماری‌های روحی-روانی بررسی گردید و سطح رقابت‌جویی و هوش هیجانی اوّلیّه‌ی دانش‌آموزان توسّط پرسش‌نامه‌ی ورزش‌گرایی یا انگیزش پیشرفت ورزشی و نیز پرسش‌نامه‌ی رگه هوش هیجانی پترایدز و فارنهام سنجیده شد. تعداد فرزندان خانواده و وضعیّت اجتماعی-اقتصادی[2] دانش‌آموزان نیز به‌عنوان معیارهای ورود به این پژوهش مورد توجّه قرار گرفتند. داده‌های به‌دست آمده از دانش‌آموزان فاقد شرایط ورود، مورد تحلیل قرار نگرفت.

[1] Musch & Grondin
[2] Socioeconomic status

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

گروه‌های رقابتی در هر دو گروه سنّی در هر جلسه ۱۰ دقیقه به آماده‌سازی و گرم کردن و ۳۵ دقیقه به ورزش رقابتی پرداختند و در پایان نیز ۵ دقیقه برنامه‌ی سرد کردن و برگشت به حالت اوّلیّه را داشتند. در پایان هر جلسه به‌عنوان تشویق، گروه یا نفرات برنده با نظر آموزگار از یک تکلیف کلاسی معاف و اسامی برترین‌ها تا جلسه‌ی بعدی تمرین بر دیوار کلاس نصب شد. گروه‌های غیررقابتی در هر دو گروه سنّی نیز در هر جلسه ۱۰ دقیقه به آماده‌سازی و گرم کردن و ۳۵ دقیقه به ورزش غیررقابتی پرداختند و در پایان هم ۵ دقیقه برنامه‌ی سرد کردن و برگشت به حالت اوّلیّه را داشتند. این گروه مورد تشویق یا در معرض مقایسه‌ی اجتماعی قرار نگرفت. تمرینات همه‌ی گروه‌ها، بر اساس برنامه و مشابه بوده است (جدول شماره‌ی یک). طول دوره‌ی اجرای برنامه‌ی تمرینی گروه‌ها ۱۲ هفته و هر هفته دو جلسه بوده و در مجموع هریک از گروه‌های تمرینی ٢٤ جلسه در معرض متغیّرهای مستقل پژوهش قرار گرفتند. در انتهای مداخله از همه‌ی گروه‌ها پس‌آزمون به‌عمل آمد. برای جلوگیری از درماندگیِ آموخته شده در گروه بازنده‌ی بخش رقابتی، افراد در هر جلسه‌ی تمرینی، سازمان‌دهی مجدّد می‌شدند.

به منظور اندازه‌گیری میزان رشد اجتماعی دانش‌آموزان، از مقیاس رشد اجتماعی واینلند[1] استفاده گردید. این پرسش‌نامه که در سال ۱۹۵۳ توسّط دال[2] تهیّه و سپس در سال ۱۹۵٦ تجدیدنظر شد، ۱۱۷ سؤال دارد و برای همه‌ی سطوح سنّتی قابل اجراست. پرسش‌نامه دارای ۸ مؤلّفه یا خرده‌مقیاس شامل خودیاری عمومی، خودیاری در لباس پوشیدن، خودیاری در غذا خوردن، ارتباط با دیگران، خودتنظیمی در رفتارهای خویش، اجتماعی شدن، تحرّک بدنی و حرفه و شغل است. مقیاس واینلند بر روی٦٢٠ نفر شامل ۱۰ مرد و ۱۰ زن در هریک از گروه‌های سنّی از تولّد تا ۳۰ سالگی، هنجاریابی شده است. ضریب پایایی با بازآزمایی ۱۲۳ نفر، ۰/۹۲ گزارش شده که فاصله‌ی بازآزمایی از یک روز تا ۹ ماه بوده است. مقیاس رشد اجتماعی واینلند توسّط توکّلی و همکاران نیز در سال ۱۳۷۹ هنجاریابی شده است (پورشکوری شارمی و همکاران، ۱۳۹۰).

برای توصیف داده‌ها، میانگین و انحراف معیار محاسبه گردیده و به منظور بررسی معناداری تفاضل میانگین گروه‌ها و تعیین اثر تعاملی گروه‌های فعّالیّت ورزشی رقابتی و غیررقابتی با گروه‌های سنّی، از روش‌های آماری تحلیل کوواریانس چندمتغیّری[3] استفاده شده است.

[1] Winelend Social Growth Scale
[2] Doll
[3] Multivariate covariance

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی یک- برنامه‌ی تمرینی مشترک اجرای پژوهش

جلسه	برنامه‌ی تمرینی رقابتی و غیررقابتی	خلاصه‌ی فعّالیّت
۱	فوتسال	آشنایی با توپ
۲	تمرین مهارت‌های بنیادی	پرتاب توپ به هدف
۳	تمرینات آمادگی جسمانی و حرکتی	دویدن
٤	فوتسال	تمرین انواع پاس
٥	تمرین مهارت‌های بنیادی	ضربه زدن به اهداف ثابت و متحرّک (راکت تنیس روی میز و بدمینتون)
٦	فوتسال	بازی ضربه‌ی هدف‌دار
۷	طناب‌زنی	طناب زدن ساده
۸	فوتسال	تمرین مهارت دریبل
۹	تمرین مهارت‌های بنیادی	دریافت توپ‌های با اندازه متفاوت در قالب بازی
۱۰	فوتسال	تمرین انواع دریافت توپ
۱۱	تمرینات آمادگی جسمانی و حرکتی	تمرینات چابکی
۱۲	فوتسال	بازی در زمین کوچک
۱۳	طناب‌زنی	طناب‌زنی ساده
١٤	فوتسال	تمرینات دفاع کردن
۱٥	تمرین مهارت‌های بنیادی	تمرین مهارت لی‌لی و یورتمه
١٦	فوتسال	تمرینات هجومی
۱۷	تمرینات آمادگی جسمانی و حرکتی	تمرینات سرعتی
۱۸	فوتسال	بازی فوتسال
۱۹	تمرین مهارت‌های بنیادی	تمرین انواع پریدن
۲۰	فوتسال	تمرینات پاس و دریافت در قالب بازی
۲۱	تمرینات آمادگی جسمانی و حرکتی	تمرینات استقامتی (هوازی و عضلانی)
۲۲	فوتسال	تمرین ضربات ایستگاهی (اوت، کرنر، خطا و پنالتی)
۲۳	طناب‌زنی	طناب‌زنی ساده
٢٤	فوتسال	بازی فوتسال

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

یافته‌های پژوهش

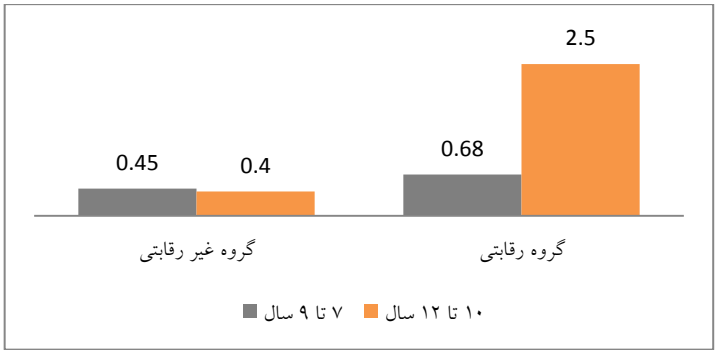
داده‌های خام جمع‌آوری شده از ارزیابی‌های پژوهش حاضر، مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته و شامل دو بخش آمار توصیفی و استنباطی است. ابتدا میانگین متغیّرهای تابع در پیش‌آزمون و پس‌آزمون توصیف گردید و سپس همگن بودن گروه‌ها در این زمینه به آزمایش گذاشته شد. به منظور تجزیه و تحلیل اطّلاعات و آزمون فرضیّه‌های تحقیق، ابتدا آزمون کلموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن داده‌ها به‌کار گرفته شد. سپس با در نظر گرفتن نرمال بودن یا نرمال نبودن داده‌ها، از آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیّره‌ی مقایسه‌ی تغییرات بین گروهی و درون گروهی استفاده گردید. تجزیه و تحلیل اطّلاعات در سطح معناداری $p\leq ۰/۰۵$ و $p\leq ۰/۰۱$ انجام شد.

در جدول شماره‌ی دو و نمودار شماره‌ی یک، شاخص‌های توصیفی رشد اجتماعی در تقسیم‌بندی رقابتی-غیررقابتیِ گروه‌های سنّی ۷ تا ۹ سال و ۱۰ تا ۱۲ سال و میزان بهبود رشد اجتماعی در چهار گروه آمده است.

جدول شماره‌ی دو- شاخصه‌های توصیفی رشد اجتماعی

طبقه‌ی سنّی	گروه رقابتی/ غیررقابتی	پیش‌آزمون/ پس‌آزمون	کم‌ترین	بیش‌ترین	میانگین	انحراف استاندارد	تفاوت بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون
۷ تا ۹ سال	رقابتی	پیش‌آزمون	۸/۱۰	۱۲/۶۰	۱۰/۶۳	۱/۱۰	+۰/۶۸
		پس‌آزمون	۹/۲۰	۱۳	۱۱/۳۰	۰/۸٤	
	غیررقابتی	پیش‌آزمون	۸/۱۰	۱۳/۲۰	۱۰/۵٦	۱/۲۳	+۰/٤۵
		پس‌آزمون	۸/۵۰	۱۳/۵۰	۱۱/۰۲	۱/۲۷	
۱۰ تا ۱۲ سال	رقابتی	پیش‌آزمون	۱۰/٦۰	۱٦	۱۳/۵۱	۱/۲۸	+۲/۵
		پس‌آزمون	۱۲/٦۰	۱۷	۱٤/۵۸	۱/۱٦	
	غیررقابتی	پیش‌آزمون	۱۰/۸۰	۱۵/۵۰	۱۳/۳۳	۱/۱۹	+۰/٤
		پس‌آزمون	۱۱/۸۰	۱٦/۸۰	۱۳/۷۳	۱/۰۸	

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نمودار شماره‌ی یک- میزان بهبود رشد اجتماعی در گروه فعّالیّت‌های رقابتی و غیررقابتی در دو گروه دانش‌آموزان ۷ تا ۹ سال و ۱۰ تا ۱۲ سال

در آزمون این فرضیّه، تحلیل کوواریانس چندمتغیّره نشان داده (جدول شماره‌ی سه) که پس از حذف اثر پیش‌آزمونِ نمره‌ی رشد اجتماعی، اثر تعامل گروه رقابتی-غیررقابتی با گروه سنّی بر نمره‌های پس‌آزمون هم‌چنان معنادار است (P=۰/۰۰۵ و f=۷/۸۹). در نتیجه، فرضیّه‌ی صفر رد و فرضیّه‌ی آزمایش تأیید می‌شود؛ یعنی، فعّالیّت‌های رقابتی و غیررقابتی، تأثیرات متفاوتی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان ۷ تا ۹ ساله و ۱۰ تا ۱۲ ساله دارند.

جدول شماره‌ی سه- تحلیل کوواریانس ـ بررسی اثر گروه (فعّالیّت‌های رقابتی و غیررقابتی) بر رشد اجتماعی

شاخص متغیّر	مجموع مجذورات	Df	میانگین مجذورات	مقدار f	معناداری	اندازه‌ی اثر (اتا)
پیش‌آزمون	۱۶۷/۸۴	۱	۱۶۷/۸۴	٤٥٠/١٤	۰/۰۰۱	۰/٦۹
گروه رقابتی-غیررقابتی	۱۱/۵۲	۱	۱۱/۵۲	۳۰/۸۹	۰/۰۰۱	۰/۱۳
گروه سنّی ۷ تا ۹ سال و ۱۰ تا ۱۲ سال	۱۵/۱۸	۱	۱۵/۱۸	٤۰/۷۲	۰/۰۰۱	۰/۱۷
تعامل گروه رقابتی- غیررقابتی با گروه سنّی	۲/۹٤	۱	۲/۹٤	۰/۸۹	۰/۰۰۵	۰/۰۳
خطا	۷٤/۲۰	۱۹۹	۰/۳۷			
کل	۳۳۳۹٤/۹۲	۲۰٤				

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

در جدول شماره‌ی چهار، میانگین‌های تعدیل‌شده‌ی پس‌آزمون رشد اجتماعی برای اثر تعاملی گروهِ رقابتی-غیررقابتی با گروه سنّی ارائه شده است.

جدول شماره‌ی چهار- میانگین‌های تعدیل‌شده‌ی پس‌آزمون رشد اجتماعی

گروه	مقطع سنّی	میانگین	خطای استاندارد
رقابتی	۷ تا ۹ سال	۱۲/۳۵	۰/۰۹
	۱۰ تا ۱۲ سال	۱۳/٤۳	۰/۱۰۱
غیررقابتی	۷ تا ۹ سال	۱۲/۱۱	۰/۱۰
	۱۰ تا ۱۲ سال	۱۲/۷۲	۰/۰۹

میانگین‌های تعدیل‌شده یعنی مقادیر اصلاح‌شده‌ی میانگین که در آن‌ها اثر متغیّر پیش‌آزمون به صورت آماری حذف شده است. این یافته نشان می‌دهد که میانگین نمره‌ی پس‌آزمون رشد اجتماعی در گروه رقابتی ۱۰ تا ۱۲ سال از سایر میانگین‌ها بیش‌تر است. بنابراین، فعّالیّت‌های رقابتی در مقایسه با فعّالیّت‌های غیررقابتی در گروه سنّی ۱۰ تا ۱۲ سال تأثیر متفاوتی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

فرایند اجتماعی شدن، از مهم‌ترین مؤلّفه‌های رشد و یکی از زیربنایی‌ترین محورهای رشد شخصیّت است (پورشکوری شارمی و همکاران، ۱۳۹۰). استراچن و همکاران (۲۰۱٦)، روسو و همکاران (۲۰۱٦)، کانینگام و کوهن (۲۰۱۵)، کارن (۲۰۱۵)، کورلارو و همکاران (۲۰۱۱)، لایت (۲۰۱۰) و راسل (۲۰۰۷)، معتقدند که کودکان الگوهایی از همکاری، سازگاری، مشارکت و ارتباطات اجتماعی مناسب، یکپارچگی، عاطفه، هویّت مثبت و شخصیّت خود را از طریق ورزش و رقابت رشد می‌دهند. اسچینک و همکاران (۲۰۱٦) نیز ورزش را به‌عنوان مأموریّتی اجتماعی، عاملی برای تبادل فرهنگی و عدالت اجتماعی و نیز سلامتی و رفاه معرّفی کردند.

بر پایه‌ی یافته‌های این پژوهش، میانگین نمره‌ی پس‌آزمون رشد اجتماعی در گروه رقابتی ۱۰ تا ۱۲ سال از سایر میانگین‌ها بیش‌تر است، بنابراین، ورزش‌های رقابتی در مقایسه با ورزش‌های غیرقابتی در گروه سنّی ۱۰ تا ۱۲ سال تأثیر متفاوتی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دارند. تحلیل

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

کوواریانس چندمتغیّره نشان داده که پس از حذف اثر پیش‌آزمونِ نمره‌ی رشد اجتماعی، اثر تعامل گروه رقابتی-غیررقابتی با گروه سنّی بر نمره‌های پس‌آزمون هم‌چنان معنادار است (P=۰/۰۰۵ و f=۷/۸۹)؛ یعنی، فعّالیّت‌های رقابتی و غیررقابتی، تأثیرات متفاوتی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان ۷ تا ۹ ساله و ۱۰ تا ۱۲ ساله دارند. مقایسه‌ی اثر تعاملی گروه‌های رقابتی و غیررقابتی با گروه‌های سنّی حاکی از بهبود معنادار رشد اجتماعی در گروه رقابتی ۱۰ تا ۱۲ سال است.

نتایج این پژوهش با یافته‌های کلیبر (۱۹۹۹)، الخلولی (۱۳۸۳)، تریپلت (۱۸۹۸)، فاکس و ریکانسنت (۲۰۰۸)، کاپس (۲۰۰۷)، بیکر و همکاران (۲۰۰۹)، لایت (۲۰۱۰)، کورلارو و همکاران (۲۰۱۱)، فورد و همکاران (۲۰۱۲) و لیراز (۲۰۱٤) هم‌سوست. اینان معتقدند رقابت‌های ورزشی و تجربه‌های پیروزی و شکست در ورزش، شخصیّت اجتماعی کودکان را نضج و عملکرد آن‌ها را بهبود می‌دهد؛ پیوندهای اجتماعی را حفظ می‌کند؛ ارتباطات بین گروهی را افزایش می‌دهد و کودکان را قادر به تمرین، کاربرد قوانین و تأثیر متقابل بر هم‌سالان خود می‌کند و در مجموع، آن‌ها سازگاری اجتماعی، یکپارچگی و عاطفه‌ی خود را از طریق رقابت‌های ورزشی رشد می‌دهند. از طریق رقابت در ورزش جوانان، فرصت تعامل با دیگران به‌وجود می‌آید. هم‌چنین این فعّالیّت‌ها، زمینه‌ای برای یادگیری فراهم می‌کنند (وایت و مک‌تیر، ۲۰۱۲؛ تئوکس، ۲۰۰۹).

بر اساس نظریّه‌ی اریکسون، اثرپذیری بیش‌تر گروه رقابتی ۱۰ تا ۱۲ سال را می‌توان به رشد بیش‌تر حسّ غرور نسبت به دستاوردها و توانایی‌ها، حسّ کفایت، صلاحیّت و اعتقاد آن‌ها به توانایی‌های خود نسبت داد. با توجّه به ماهیّت اکثر ورزش‌های رقابتی که به‌طور مستقیم در ارتباط و در مقایسه با دیگر افراد برگزار می‌شود، تلاش مضاعف در رقابت و برد و باخت‌های حاصل از آن، ممکن است از عوامل اثرگذار بر توانایی و صلاحیّت دانش‌آموزان، افزایش حسّ کفایت و در نهایت، رشد اجتماعی کودکان باشد.

از سوی دیگر، گروهی از محقّقان (کوهن، ۱۹۹۲؛ لارسون و دورکین، ۲۰۰۳؛ شوماخر و همکاران، ۲۰۱۱؛ رمزی و رنک، ۱۹۹۷؛ روچله و همکاران، ۲۰۱۳؛ چوی و همکاران، ۲۰۱٤؛ استایرلینگ و مک‌فرسون، ۲۰۱٦)، مسابقه را یک فرایند ارزیابی اجتماعی در برابر یک معیار بیرونی (هدف استاندارد) می‌دانند و معتقدند که رقابت، هزینه و آفت‌هایی نیز دارد؛ ترس و استرس ناشی از شکست، تمرکز بر مبارزه با دیگران به جای عملکرد مطلوب، پرورش ناامنی و تحلیل عزّت نفس، پرورش خصومت، تعصّب و پرخاشگری در میان افراد، ایجاد حسادت بی‌مورد، احساس حقارت و شرمساری و آسیب رسیدن به عناصر شناختی و عاطفی و هم‌دلیِ افراد، نمونه‌هایی از

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

پیامدهای ذکر شده در این زمینه است. به باور این محقّقان، علل عمده‌ی این پیامدها ممکن است نتیجه‌ی تأکید بیش از حد بر رقابت، صدمات روانی ناشی از بدرفتاری مربّیان، والدین و هم‌تیمی‌ها و نیز نتایج به‌دست آمده در ورزش باشد.

با توجّه به این که ورزش‌های رقابتی در هر دو گروه ۷ تا ۹ سال و ۱۰ تا ۱۲ سال دارای تأثیر مثبت بوده‌اند، ممکن است یکی از دلایل تأثیرات مثبت رقابت بر دانش‌آموزان این باشد که برنامه‌ی تمرینی به گونه‌ای طرح‌ریزی شده بود که با تغییر سازمان‌دهی دانش‌آموزان در هر جلسه، مانع درماندگیِ آموخته شده در آن‌ها گردید و نیز در طول دوره‌ی تمرین، بیش از اندازه بر رقابت تأکید نشد. با توجّه به نظارت دائم مربّی ورزش و نیز برگزاری مسابقات در سطح هر کلاس، روابط دوستانه تا حدّ زیادی مانع بروز رفتارهای غیرقابل قبول شد و مجموع تعاملات درون گروه موجب افزایش رشد اجتماعی گردید.

با عنایت به یافته‌های این پژوهش و روابط و تعاملاتی که حین اجرای فعّالیّت‌های رقابتی بین کودکان شکل می‌گیرد، استفاده‌ی کنترل‌شده از این برنامه همراه با برنامه‌های غیررقابتی، ترکیب مناسبی برای کیفیّت‌بخشی به برنامه‌ی درس تربیت بدنی مدارس ابتدایی و بهبود رشد اجتماعی دانش‌آموزان خواهد بود که این بهبود در گروه‌های سنّی بالاتر، بیش‌تر است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

منابع

۱. آیووِیل، یووس وندن و همکاران (۱۳۸٤) **روان‌شناسی برای مربّیان تربیت بدنی**، ترجمه‌ی محمّد یمینی و محمّدرضا حامدی‌نیا، مشهد: دانشگاه امام رضا (ع).

۲. اردستانی، عبّاس (۱۳۹۰) «شکست تنبلیسم»، **رشد آموزش راهنمایی تحصیلی**، دوره‌ی شانزدهم، شماره‌ی ۸.

۳. الخلولی، امین انور (۱۳۸۳) **ورزش و جامعه**، ترجمه‌ی حمیدرضا شیخی، تهران: سمت.

٤. پورشکوری شارمی، فاطمه؛ موحدی، احمدرضا و عابدی، احمد (۱۳۹۰) «تأثیر بازی‌های کودکانه‌ی سنّتی و مدرن بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر اوّل ابتدایی»، **نشریّه‌ی رشد و یادگیری حرکتی- ورزشی**، سال سوم، شماره‌ی ۷.

۵. کارتلج، جی و میلبرن، جی. اف (۱۳۷۲) **آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان**، ترجمه‌ی محمّدحسین نظری‌نژاد. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

٦. کریمی، یوسف (۱۳۸۵) **روان‌شناسی اجتماعی، نظریّه‌ها، مفاهیم و کاربردها**، تهران: ارسباران.

۷. ماسن، پاول هنری و همکاران (۱۳۸۰) **رشد و شخصیّت کودک**، ترجمه‌ی مهشید یاسایی، تهران: مرکز.

۸. واینبرگ، رابرت اس و گولد، دنیل (۱۳۹۲) **مبانی روان‌شناسی ورزش و تمرین**، ترجمه‌ی سیّد محمّدکاظم واعظ موسوی، جلد ۱، تهران: حتمی.

9. Amac, Z., Anastasio, N., Morwick, A., & Jialin Yi, J (2002) **Girls' Self-Esteem Comparison in Competitive and Recreational Gymnastics**. Indiana University at Bloomington. Report, Y, 520.

10. Choi, H. S., Johnson, B., & Kim, Y. K (2014) Children's development through sports competition: Derivative, adjustive, generative, and maladaptive approaches. **Quest**, 66(2), 191-202.

11. Peachey, J. W., Bruening, J., Lyras, A., Cohen, A., & Cunningham, G. B (2015) Examining social capital development among volunteers of a multinational sport-for-development event. **Journal of Sport Management**, 29(1), 27-41.

12. Curelaru, M., Abalasei, B., & Cristea, M (2011) Psychosocial correlates of the need for physical education and sports in High School. **Journal of Social Sciences**, 7(4), 521.

13. Fox, E., & Riconscente, M (2008) Metacognition and self-regulation in James, Piaget, and Vygotsky. **Educational Psychology Review**, 20(4), 373-389.

14. Eccles, J. S (1999) The development of children ages 6 to 14. **The future of children**, 30-44.

15. Karen, D (2015) Sport, Peace, and Development: Constraints and Possibilities. **Sociology of Sport Journal**, forthcoming.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

16. Kerr, G., Stirling, A., & MacPherson, E (2016) Psychological Injury in Pediatric and Adolescent Sports. In **Injury in Pediatric and Adolescent Sports** (pp.179-188). Springer International Publishing.

17. Alfie Kohn (1992) **No contest: The case against competition**. Houghton Mifflin Harcourt.

18. Light, R. L (2010) Children's social and personal development through sport: A case study of an Australian swimming club. **Journal of Sport & Social Issues**, 34(4), 379-395.

19. Lyras, A (2014) Olympic education in practice: Educational components of a sport for peacebuilding intervention. **Olympism, Olympic education and learning legacies**, 245-259.

20. Musch, J., & Grondin, S (2001) Unequal competition as an impediment to personal development: A review of the relative age effect in sport. **Developmental review**, 21(2), 147-167.

21. Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., Charity, M. J., & Payne, W. R (2013) A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: informing development of a conceptual model of health through sport. **International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity**, 10(1), 1.

22. Rosso, E. G., McGrath, R., Immink, M. A., & May, E (2016) Sport for development (S4D) as 'core university business'? Modelling university participation in sport-based social development. **Asia-Pacific Journal of Health, Sport and Physical Education**, 7(1), 77-90.

23. Russell, J. S (2007) Children and dangerous sport and recreation. **Journal of the Philosophy of Sport**, 34(2), 176-193.

24. Schinke, R. J., Stambulova, N. R., Lidor, R., Papaioannou, A., & Ryba, T. V (2016) ISSP position stand: Social missions through sport and exercise psychology. **International Journal of Sport and Exercise Psychology**, 14(1), 4-22.

25. Dimech, A. S., & Seiler, R (2011) Extra-curricular sport participation: A potential buffer against social anxiety symptoms in primary school children. **Psychology of Sport and Exercise**, 12(4), 347-354.

26. Strachan, L., MacDonald, D. J., & Côté, J (2016) Project SCORE! Coaches' perceptions of an online tool to promote positive youth development in sport. **International journal of Sports Science & Coaching**, 11(1), 108-115.

27. Theokas, C (2009) Youth sport participation—a view of the issues: Introduction to the special section. **Developmental psychology**, 45(2), 303.

28. White, P., & McTeer, W (2012) Socioeconomic status and sport participation at different developmental stages during childhood and youth: Multivariate analyses using Canadian national survey data. **Sociology of Sport Journal**, 29(2), 186-209.

29. Woods, C. B., Tannehill, D., Quinlan, A., Moyna, N., & Walsh, J (2016) **Children's Sport Participation and Physical Activity Study (CSPPA) Report 1**. Lancet.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]